

Nr 1

Finansutskottets betänkande i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen framlagda finansplan för budgetåret 1971/72 jämte motioner.**Propositionen**

I propositionen nr 1, bilaga 1, har Kungl. Maj:t under åberopande av utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för den 4 januari 1971 såvitt nu är i fråga föreslagit riksdagen att

1. godkänna de allmänna riktlinjer för den ekonomiska politiken och för statsregleringen som förordats i statsrådsprotokollet samt
2. godkänna vad i statsrådsprotokollet anförts i fråga om Sveriges Investeringsbanks AB verksamhet.

Statsrådsprotokollet upptar följande rubriker, nämligen

1. Den internationella utvecklingen (s. 1–6),
2. Konjunkturutveckling och ekonomisk politik i Sverige 1970 (s. 6–12),
3. Den ekonomiska politiken 1971 med underrubrikerna
  - 3.1 Mål och förutsättningar (s. 12–22),
  - 3.2 Budgetpolitiken (s. 22–25),
  - 3.3 Försörjningsbalans och bytesbalans (s. 25–27),
  - 3.4 Utgiftsprogrammet (s. 28–33),
4. Sammanfattning (s. 34–37).

Motionerna

I detta sammanhang har utskottet behandlat

dels motionen nr 562 av herr Bohman m. fl. vari hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa, att Kungl. Maj:t måtte

1. tillsätta en parlamentarisk utredning med uppgift att genomgå det allmännas utgiftsprogram samt föreslå åtgärder ägnade att begränsa den offentliga sektorns expansion och öka den offentliga sektorns effektivitet,
2. inbjuda till överläggningar med representanter för regering, demokratiska oppositionspartier och arbetsmarknadens parter rörande den ekonomiska politiken,

3. i vad avser behovet av ökad utländsk upplåning och Investeringsbankens uppgifter i samband härmed beakta vad i motionen anförts,

4. överse systemet med emissionskontroll och i övrigt metoderna för styrning av kreditmarknaden i konjunkturpolitiskt syfte, samt att riksdagen måtte uttala

5. att omedelbara åtgärder vidtages för att åstadkomma en lättnad på kreditmarknaden,

dels motionen nr 565 av herrar Hedlund och Helén vari hemställts att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 1, Bilaga 1, Finansplanen beslutar, att som sin mening uttala vad som i motionen anförts beträffande den ekonomiska politiken,

dels motionen nr 566 av herrar Hedlund och Helén vari hemställts att riksdagen beslutar, att i skrivelse till Kungl. Maj:t

1. anhålla om utredning beträffande inrättande av ett ekonomiskt-socialt råd med företrädare för regering och opposition, arbetsmarknadens parter och näringslivets organisationer samt ekonomisk expertis med uppgift att belysa de samhällsekonomiska problemen samt att förbereda stabiliseringspolitiska konferenser, i enlighet med vad som anförts i motionen nr 565,

2. hemställa att en parlamentarisk utredning tillsätts med uppgift att utarbeta riktlinjer för en ekonomisk planering i enlighet med vad som anförts i nämnda motion, samt

3. begära att en parlamentarisk utredning tillsätts för en översyn av statens uppgifter i syfte att främja kostnadsbesparingar.

Utskottet

Den internationella utvecklingen. Finansplanens och den preliminära nationalbudgetens bedömning av de internationella konjunkturutsikterna kan sammanfattas sålunda. För 1971 förutses en begynnande produktionsuppgång i Förenta staterna, delvis som följd av redan genomförda eller signalerade lättnader i den ekonomiska politiken. För Västeuropas del finns vissa tendenser till en svagare tillväxt. Dessa kan bland annat föras tillbaka på de successiva skärpningar av den ekonomiska politiken som vidtagits i en del länder, främst Västtyskland. Mot detta skall vägas de tendenser till expansion som väntas göra sig gällande i Storbritannien och Frankrike och de för vår utrikeshandel så betydelsefulla nordiska länderna. Med hänsyn till den allmänna utvecklingen av investeringarna, konsumtionen och till den utformning den ekonomiska politiken synes få bedömer departementschefen det sannolikt att tillväxten i Västeuropa även under 1971 kommer att ligga på en hög nivå, om än något lägre än under 1970.

I motionen nr 562 konstateras att en rad faktorer samverkar till att försvåra bedömningen av den ekonomiska utvecklingen under 1971. Den stabilisering av den internationella liksom den inhemska konjunkturen, som kunde noteras under senare hälften av 1970, torde enligt motionärerna komma att bestå åtminstone under de första månaderna 1971. I motionen nämns också tre faktorer, som synes bekräfta finansplanens bedömning av den internationella konjunkturutvecklingen under 1971, nämligen för det första att en uppsplittring av konjunkturmönstret tycks ha skett, för det andra att det svenska näringslivets ordersituation är god samt slutligen att en förväntad uppgång i den nordamerikanska konjunkturen torde få expansiva verkningar på den västeuropeiska ekonomin.

I motionen nr 565 framhålls inledningsvis att vissa bedömare ansett att avmattningen blir mer markerad och att den ekonomiska aktiviteten under 1971 blir klart lägre än vad finansplanen anger. Avgörande är verkningarna av utvecklingen i den västtyska ekonomin och i andra västeuropeiska länder, konjunkturförloppet i USA samt den allmänna utvecklingen av världshandeln. Oenigheten mellan bedömningarna synes dock mest avse graden av nedgång i ekonomin. Någon artskild bedömning är det inte fråga om. Sedan finansplanen presenterats har dock intrycken förstärkts av att konjunkturavmattningen underskattats.

Utskottet anser att den internationella ekonomiska utvecklingen – vid sidan av den inhemska pris- och inkomstbildningen – är det största osäkerhetsmomentet i den konjunkturbedömning som ligger till grund för utformningen av riksstatsförslaget för 1971/72.

Vad beträffar de internationella konjunkturutsikterna har enligt utskottets mening ingenting framkommit som på någon mera väsentlig punkt givit anledning till revision av departementschefens bedömning. Med hänsyn till den korta tid som stått till förfogande för bedömning av denna komplicerade fråga vill utskottet likväl starkt understryka att dess likaväl som departementschefens bedömning av de internationella konjunkturutsikterna för budgetåret 1971/72 kan komma att förskjutas innan slutlig ställning skall tagas till riksstatsförslaget i maj månad. Ny statistisk information och fortlöpande analys av den ekonomiska utvecklingen förändrar kontinuerligt framtidsbilden.

Konjunkturutveckling och ekonomisk politik i Sverige 1970. Tendenserna till överhettning i ekonomin bestod under första halvåret 1970. Den intensifiering av högkonjunkturen som skedde under denna period kunde enligt finansplanen väsentligen återföras till den starka stegringen av lagerinvesteringarna. Samtidigt försvagades handelsbalansen med ca 900 milj. kr jämfört med andra halvåret 1969. Bakom denna försvagning låg främst en av lageruppbyggnaden starkt uppdriven import och det förhållandet att den betydande efterfrågan på våra exportvaror inte

kunde tillgodoses fullt ut på grund av bristande produktionskapacitet.

Konjunkturutvecklingen föranledde regeringen att efter hand ytterligare strama åt den ekonomiska politiken. För vissa kapitalvaror genomfördes höjningen av mervärdesskatten redan den 9 februari 1970. Statliga industribeställningar senarelades och den 25-procentiga investeringsavgiften på mindre angelägna byggen återinfördes. Budgeten för 1970/71 innebar vidare en påtaglig skärpning av finanspolitiken i förhållande till föregående budgetår. Bensin- och spritskatterna höjdes den 1 november 1970, och mervärdesskattehöjningen för hushållskapitalvaror tidigarelades. Vid årsskiftet 1970/71 höjdes vidare den allmänna arbetsgivaravgiften från 1 % till 2 %. För att begränsa den privata konsumtionen infördes en särskild premiering av frivilligt banksparande av överskjutande preliminär skatt.

En kraftig kreditpolitisk åtstramning genomfördes under loppet av 1969, och denna stramhet bibehölls under 1970. Denna inriktning av politiken var enligt finansplanen till en början främst föranledd av hänsyn till vår utrikesbalans men blev efter hand motiverad även av de krav som ställdes av den inhemska konjunkturutvecklingen.

Den restriktiva ekonomiska politiken ledde till en dämpning av den inhemska efterfrågans tillväxt och till en förbättring av den samhällsekonomiska balansen under senare delen av år 1970. Av särskild betydelse var den påtagliga dämpning av lagerinvesteringarna som ägde rum. Denna bidrog i hög grad till den förstärkning av handelsbalansen som kunde registreras under andra halvåret och till att trycket på arbetsmarknaden lättade.

Dämpningen av efterfrågan har gällt både konsumtionen och investeringarna. Den privata konsumtionens tillväxt stannade vid knappt 3 %. Offentlig konsumtion steg med drygt 5 %. Bostadsinvesteringarna beräknas i volym ha minskat med 5 % medan industrins investeringar steg med 7,5 %.

Efterfrågan på arbetskraft var mycket stark, men under hösten 1970 märktes en avmattning. Bristen på arbetskraft var dock vid årets utgång stor inom delar av industrin. Lönehöjningen ökade framför allt inom industrin, där den uppgick till 7 % mot 4 % 1969.

Den ökade takt i prisstegringarna som gjorde sig gällande mot slutet av 1969 kvarstod även under 1970. Då prisstegringen på livsmedel under sommaren enligt finansplanen indikerade en påtaglig höjning av marginalerna och då ytterligare prishöjningar aviserades fattade regeringen beslut om prisstopp på vissa livsmedel från utgången av augusti. Prisstoppet gjordes allmänt från början av oktober. Konsumentpriserna steg under årets lopp med drygt 7 %.

I motionen nr 562 understryks att svårigheterna att upprätthålla

balansen på de utrikes betalningarnas område sedan mitten av 1960-talet varit ett permanent problem i den svenska ekonomin. I 1970 års finansplan förutspåddes att handelsbalansens underskott 1970 skulle begränsas till 510 milj. kr. Det verkliga underskottet blev enligt motionärerna närmare 1 400 milj. kr. Trots detta kunde valutareserven öka med närmare 400 milj. kr. till följd av förbättrad kapitalbalans och – framför allt – en förbättring av betalningsbalansens restpost från – 450 milj. kr. 1969 till + 1 300 milj. kr. 1970. Innebörden av detta torde enligt motionärerna vara att vår valutareserv i allt större utsträckning finansieras med kortfristiga krediter och handelskrediter, som i väsentligt högre grad än de långfristiga krediterna är känsliga för förändringar i kreditmarknadsläget.

Trots en mycket markant konjunkturuppgång har betalningsbalansen kraftigt försämrats och en uttömning av valutareserven ägt rum – under 1969 och 1970 har valutareserven minskat med 34 %. Bakgrunden till denna situation är enligt motionärerna att den ekonomiska politiken under den senaste högkonjunkturen, som vi nu tycks vara på väg ut ur, inte varit tillräckligt stram. Den expansiva finanspolitiken har medverkat till en uppdriven efterfrågan under högkonjunkturen 1968–1970, vilket fått som följd kraftiga prisstegringar, övrefterfrågan på arbetskraft och svårigheterna med bytes- och betalningsbalansen.

Motionärerna hävdar att de ekonomisk-politiska åtgärder som vidtogs för att begränsa effekterna av det uppdrivna efterfrågeläget kom för sent och torde ha börjat verka först när den internationella konjunkturutvecklingen redan pekade nedåt. Även de åtgärder som aviseras i årets finansplan för att stimulera näringslivets investeringar måste sägas komma för sent. I 1970 års finansplan beräknades näringslivets investeringar öka med 10 %. Moderata samlingspartiet ifrågasatte realismen i denna skattning. Enligt försörjningsbalansen för 1970 stannade ökningen av näringslivets investeringar också vid 3,6 %. Sannolikt har de negativa verkningarna för näringslivet av den hårda kreditpolitiken varit väsentligt mer omfattande än denna begränsade investeringsökning ger vid handen. Ökningen i antalet varsel om driftsinskränkningar och antalet konkurser pekar på detta. De sysselsättningssvårigheter som särskilt mot slutet av 1970 uppstod i skogslänen gör enligt motionärerna att det inte synes osannolikt att den hårda kreditpolitiken också bidragit till att accentuera den regionala obalansen i den svenska ekonomin.

I motionen nr 565 hävdas att den ekonomiska politik regeringen förordar i årets finansplan måste ses mot bakgrund av de två senaste årens ekonomiska utveckling. I vissa avseenden har denna varit gynnsam, t. ex. vad gäller sysselsättningen. Men på några för framtiden väsentliga områden har regeringen misslyckats att infria sina egna målsättningar. Det gäller framför allt bytesbalansen, industriinvesteringarna och infla-

tionsutvecklingen.

Det är enligt motionärerna givet att denna utveckling delvis återfaller på faktorer, som ligger utanför statsmakternas förmåga att påverka. Men regeringen kan likväl inte undgå ansvar för att stabiliseringspolitiken förts med otillräcklig kraft. Motionärerna konstaterar med beklagande att finansministern underlåtit att i tid inkalla en stabiliseringspolitisk konferens av det slag de tidigare föreslog. I det skede, som de pågående avtalsförhandlingarna befinner sig i just nu, kan en sådan konferens inte med framgång fylla sina uppgifter. Under år 1970 framförde centerpartiet och folkpartiet ett erbjudande till regeringen att stödja en stramare finanspolitik samt åtgärder för att stimulera det enskilda sparandet. Regeringen satte emellertid sin lit enbart till den hårda kreditpolitiken. Denna fick, menar motionärerna, för länge ensam bära upp stabiliseringspolitiken, vilket påtagligt hämmade den förväntade och av alla önskade uppgången av industriinvesteringarna.

Jämförelser mellan 1969 och 1970 som enbart baseras på nationalbudgetens årssiffror ger enligt utskottets uppfattning inte någon tillfredsställande bild av den omsvängning i den svenska ekonomiska utvecklingen som inträffade under loppet av 1970. Som framhållits i finansplanen var denna omsvängning särskilt markerad när det gällde utrikeshandeln och betalningsbalansen. Den statistik som numera offentliggjorts beträffande utrikeshandelns utfall under december 1970 visar att omslaget i handelsbalansen under 1970 var starkare än som anges i finansplan och preliminär nationalbudget. Från ett underskott på ca 1 450 milj. kr. under första halvåret svängde handelsbalansen till ett överskott på ca 300 milj. kr. under andra halvåret. För hela året blev underskottet därmed ca 1 150 milj. kr. mot i finansplanen beräknade 1 370 milj. kr. Till omsvängningen i handelsbalansen under andra halvåret 1970 bidrog – förutom fortsatt god efterfrågan på våra exportvaror utomlands – framför allt den stramare ekonomiska politiken och den neddämpade inhemska konjunkturen.

Andra viktiga inslag i fjolårets betalningsbalansbild är den fortsatta försämringen i tjänstebalansen med utlandet och det kraftiga omslaget i positiv riktning på kapitalbalansen. Som framgår av riksbankens förvaltningsberättelse (s. 31) svängde kapitalbalansen från ett kapitalutflöde 1969 på ca 200 milj. kr. till ett kapitalinflöde på närmare 800 milj. kr. 1970. Restposten, som i betydande utsträckning påverkas av förändringar i de korta kommersiella krediterna, visade en ännu större omsvängning från i runt tal – 450 milj. kr. till + 1 550 milj. kr. Valutareserven ökade enligt de definitiva siffrorna med närmare 400 milj. kr. efter att ha minskat med ca 1 850 milj. kr. året innan. Detta visar enligt utskottet att den strama kreditpolitiken nådde ett av sina huvudsyften.

Vissa statistiska indikationer, som framkommit sedan finansplanen skrevs, tyder såvitt utskottet kan bedöma på att konjunkturdämpningen kan komma att bli mer markerad. Enligt konjunkturbarometern mattades tillväxttakten i den svenska industriproduktionen betydligt under fjärde kvartalet 1970, något som främst torde bero på vikande efterfrågan och inte på otillräcklig kapacitet. Trots minskning i orderingången är orderstockarna fortfarande mycket stora inom verkstadsindustrin, men inom övriga industrier bedöms orderläget – med vissa undantag – som svagt. För innevarande kvartal väntas orderingången minska i praktiskt taget samtliga branscher. Speciellt gäller detta verkstadsindustrins hemmamarknadsorder.

Även på arbetsmarknaden har effekten av konjunkturdämpningen gjort sig gällande. En indikation härpå är att antalet obesatta platser vid arbetsförmedlingarna i mitten av januari i år var ca 45 000, vilket innebar en nedgång från toppläget i maj i fjol med ca 25 000 eller 36 % (båda siffrorna säsongrensade). Och antalet anmälda arbetslösa var i januari i år 58 000 eller 11 000 flera än vid samma tidpunkt i fjol. Enligt arbetskraftsundersökningen i januari har arbetslösheten också ökat.

Mot denna bakgrund finner utskottet det välbetänkt att riksbanken i december 1970 inledde förhandlingar med affärsbankerna om en försiktig uppmjukning i sin starkt restriktiva kreditpolitik. Som framgår av riksbankens förvaltningsberättelse för 1970 (s. 9) bedömde riksbanken läget så att en viss selektiv ökning av affärsbankernas utlåning borde kunna genomföras för att skapa förutsättningar för ett ökat bidrag till finansieringen av industrins investeringar. I den uppgörelse om riktlinjerna för kreditpolitiken under 1971, som träffades med bankföreningens medlemmar, gick riksbanken med på att slopa det utlåningstak, som tidigare gällt för all annan utlåning än bostadskrediter, men samtidigt nåddes enighet om att den ökade friheten i bankernas utlåningspolitik skulle utnyttjas för krediter avsedda att finansiera industrins investeringsverksamhet. För övriga sektorer och ändamål skulle kreditgivningen även i fortsättningen vara starkt restriktiv. I högsta grad skulle detta gälla alla former av konsumtionskredit.

Den ekonomiska politiken 1971. Enligt finansplanen är *de centrala målen för den ekonomiska politiken 1971* givna: full sysselsättning, fortsatt hög tillväxttakt, jämnare inkomstfördelning samt bättre regional balans. Härtill kommer kravet på stabilisering av prisnivån. I finansplanen understryks också att behovet att återställa utrikesbalansen ställer två ofrånkomliga krav på den ekonomiska politiken. För det första måste resursinriktningen förskjutas mot avsättning av en större andel varor och tjänster utomlands och lägre tillväxttakt i förbrukningen inom landet. För det andra måste en hög investeringsverksamhet upprätthållas inom

industrin. Samtidigt är det nödvändigt att pressa ned takten i pris- och kostnadsstegringarna.

I motionen nr 562 betonas att den ekonomiska politikens mål är beroende av varandra. Hög tillväxttakt i ekonomin och full sysselsättning förutsätter enligt motionärerna stabilt penningvärde och balans i de utrikes betalningarna. Stigande välstånd kräver vidare ett effektivt resursutnyttjande, vilket i sin tur förutsätter en effektiv avvägning mellan politiska mål såsom ekonomisk utjämning mellan olika medborgargrupper eller tillhandahållande av det allmännas tjänster å ena sidan och å andra sidan långsiktiga tillväxtmål. Ju större del av de tillgängliga resurserna som i dag används för privat eller offentlig konsumtion, desto långsammare kommer resurserna att växa. Det konstateras i motionen att det stora beroende av internationellt utbyte av varor och tjänster som präglar den svenska ekonomin begränsar de marginaler inom vilka avvägningar kan göras mellan konsumtion och investeringar.

I motionen nr 565 framhålls att den allmänna inriktningen av den ekonomiska politiken, sådan den redovisas i finansplanen, ligger i linje med de krav som centerpartiet och folkpartiet tidigare ställt. Motionärerna noterar också med tillfredsställelse att regeringen nu för första gången för fram regional balans som ett övergripande mål för den ekonomiska politiken. Om de i finansplanen uppställda målen för produktion, priser, sysselsättning och förbättring av bytesbalansen skall kunna uppnås är enligt motionärernas mening främst avhängigt av möjligheterna att uppnå den beräknade investeringsökningen inom industrin.

Enligt utskottets uppfattning råder i stort sett principiell enighet när det gäller de allmänna målen för den ekonomiska politiken i vårt land. Det man har olika meningar om är avvägningar på marginalen och framför allt vilka medel som skall användas för att nå de uppställda målen. Enligt utskottets uppfattning är ett återställande av den utrikes balansen ett primärt krav. Våra möjligheter att realisera de mål vi satt upp för den ekonomiska utvecklingen är ytterst beroende av att balansen i de utrikes betalningarna återställs. Utskottet återkommer till denna problematik i det följande.

Konjunkturbedömningen. Av utomordentlig betydelse för varje ställningstagande till den framlagda budgeten och det ekonomisk-politiska handlingsprogram som framläggs i finansplanen är givetvis bedömningen av den framtida konjunkturutvecklingen i Sverige. I finansplanen konstateras härom att det står klart att kulmen i högkonjunkturen nu passerats. Enligt departementschefen går vi 1971 in i ett lugnare konjunkturförlopp. Det är dock inte fråga om någon kraftigare konjunkturavmattning utan utvecklingen präglas fortfarande av aktivitet på hög

nivå. I den preliminära försörjningsbalansen räknas med en ökning av bruttonationalprodukten mellan 1970 och 1971 med ca 3 %.

I motionen nr 562 understryks att en rad faktorer samverkar till att försvåra bedömningen av den ekonomiska utvecklingen under 1971. Enligt motionärerna torde den stabilisering av den internationella och inhemska konjunkturen som kunde noteras under senare hälften av 1970 komma att bestå åtminstone under de första månaderna 1971. Men motionärerna pekar också på några svaga punkter i konjunkturbilden, bl. a. en viss tendens till att i ökad utsträckning annullera gjorda beställningar och den senaste tidens utveckling på arbetsmarknaden, som redan berörts i föregående avsnitt av utskottets yttrande. I stort sett synes motionärerna dela departementschefens uppfattning om den sannolika konjunkturutvecklingen under resten av 1971. På vissa punkter ifrågasätter de emellertid realismen i hans bedömning, bl. a. när det gäller möjligheten att förverkliga den förbättring av handelsbalansen, som förutses i finansplanen.

I motionen nr 565 framhålls bl. a. att meningarna bland experterna om det konjunkturförlopp, som kan vara mest sannolikt senare under 1971 och 1972, trots allt är delade. Resultatet av nu pågående avtalsrörelse och dess effekt på budgeten och den ekonomiska utvecklingen kan ännu inte bedömas med någon säkerhet. Motionärerna vill därför avvakta med ett slutgiltigt ställningstagande till avvägningen av den ekonomiska politiken till dess avtalsrörelsens resultat kan överblickas och ytterligare bedömningsunderlag presenteras i kompletteringspropositionen.

Utskottet har inte funnit anledning att i något väsentligt avseende ifrågasätta den prognos rörande den fortsatta ekonomiska utvecklingen i Sverige som lagts till grund för utformningen av den nu framlagda budgeten och finansplanen. Den nu pågående konjunkturdämpningen kan bli relativt begränsad och av kort varaktighet samt under nästa budgetår följas av hög ekonomisk aktivitet och förnyad press på resurserna. Utskottet vill emellertid understryka den osäkerhet som häftar vid varje framtidsbedömning som sträcker sig så långt fram i tiden som till slutet av nästa budgetår – en period på närmare 1 1/2 år. Det är möjligt att utvecklingen kan bli en annan. I detta sammanhang vill utskottet peka på de alternativa utvecklingsförlopp, som behandlas på s. 19 i den till finansplanen fogade preliminära nationalbudgeten. Resonemanget är där knutet till den prognos över bytesbalansen, som gjorts för försörjningsbalansen 1971. Central betydelse tillmäts den fortsatta konjunkturutvecklingen i Västeuropa. Skulle avmattningstendenserna inom konjunktur- och lagerutvecklingen i Västeuropa ha underskattats i prognosen är det enligt nationalbudgeten möjligt att det positiva utslaget på bytesbalansen blir mer begränsat, samtidigt som sysselsättningsläget

inom Sverige kan komma att påverkas ogynnsamt av en förhållandevis svagare utveckling av exporten. Även gynnsammare utvecklingsalternativ anses emellertid tänkbara. Om den västeuropeiska konjunkturen andra halvåret 1971 behåller sin styrka eller rent av visar uppsvingstendenser skulle en ännu kraftigare tillväxt av den svenska exporten än de 8 1/2 % som beräknas i den preliminära nationalbudgeten kunna emotses. En sådan utveckling skulle enligt nationalbudgeten bryta en eventuell stagnation inom den svenska ekonomin under andra halvåret 1971.

Man kan enligt utskottets mening inte bortse från den möjlighet till svagare konjunkturutveckling i Västeuropa som nationalbudgeten pekat på. Om de tendenser till konjunkturdämpning, som där föreligger på vissa områden – inte minst i Västtyskland – skulle förstärkas, kan detta inte undgå att återverka på den svenska ekonomin. Utskottet återkommer senare till de krav på vår konjunkturberedskap, som sammanhänger med att det enligt utskottets bedömning kan föreligga en viss risk för att vi under 1971 kommer att påverkas av konjunkturdämpande tendenser i större utsträckning än vad man räknat med i finansplanen.

Finanspolitiken. Utgående från de mål som tidigare behandlats och den bedömning av konjunkturutvecklingen, som nu relaterats, har årets budgetförslag utformats med sikte på att uppnå den åtstramning, som bedömts som nödvändig. Utgifternas expansion har hållits tillbaka och upplåningsbehovet har begränsats i förhållande till det nu löpande budgetåret. För att möjliggöra detta har enligt departementschefen en mycket restriktiv prövning av utgiftsbehoven varit ofrånkomlig. De av 1970 års höstriktsdag beslutade inkomstförstärkningarna i form av höjda skatter på bensin, sprit, vin m. m. samt höjningen av den allmänna arbetsgivaravgiften hade samma syfte, d. v. s. att åstadkomma en av alla efterlyst förstärkning av finanspolitiken. Någon ytterligare inkomstförstärkning har departementschefen i dagens läge inte bedömt vara erforderlig. Därvid har bortsetts från den aviserade skatt på annonser, som i finansplanen främst motiverats av behovet att förstärka presstödet.

En sammanfattande indikation på den finanspolitiska åtstramningen ges av budgetsaldots utveckling. För budgetåret 1969/70 uppgick detta saldo till -3.8 miljarder kr. För löpande budgetår beräknas det i finansplanen till -1.3 miljarder kr och för budgetåret 1971/72 till -0.2 miljarder kr. Det understryks att den utgiftsberäkning som ligger bakom de två sista saldon förtfarande är osäker, bl. a. därför att några belopp för höjda löner under 1971 för de statsanställda inte kunnat tas in i kalkylerna. Statens finansiella sparande – budgetsaldot beräknat med bortseende från finansiella transaktioner av typen utlåning – uppgick budgetåret 1969/70 till knappt en halv miljard kr. Enligt finansplanen beräknas detta sparande stiga till ca 3.3 miljarder kr budgetåret 1970/71

och till ca 4.6 miljarder kr. under nästa budgetår. Den statliga konsumtionen beräknas stiga med endast 2 % mellan åren 1970 och 1971.

I motionen nr 562 ifrågasätts den nu framlagda budgetens stramhet. Med hänsyn till kommande löneökningar för de statsanställda och eventuellt tillkommande utgifter på tilläggsstat synes enligt motionärerna – trots att även statsinkomsterna kan komma att stiga – sannolikt att budgetunderskottet budgetåret 1971/72 blir av storleksordningen en miljard kr. De erinrar också om att statsutgifterna enligt riksstatsförslaget för budgetåret 1971/72 är 5.3 miljarder kr eller 11.5 % högre än i riksstaten för budgetåret 1970/71. En sådan jämförelse ger enligt motionärerna inte vid handen, att återhållsamheten i fråga om de statliga utgifternas ökning under det kommande budgetåret varit anmärkningsvärd.

Motionärerna understryker att de ekonomiska problem, som Sverige i dag har att brottas med, i främsta rummet är långsiktiga problem med strukturell bakgrund. Den offentliga sektorns omfattning och snabba expansion och det höga skattetrycket i vårt land gör att konsumenten/skattebetalaren söker vidta försvarsåtgärder för att bibehålla sina konsumtionsmöjligheter och åstadkomma en rimlig tillväxt av sina disponibla inkomster. Detta kan han göra på olika vägar, bl. a. genom att förhandla sig till höjda löner, genom löneglidning eller genom att minska sitt personliga sparande. Följden av dessa olika motåtgärder blir att statsmakterna får det allt svårare att genom finanspolitiska åtgärder uppnå en eftersträvd dämpning av den privata konsumtionen.

Utskottet är inte främmande för att kompensationsstänkande och kompensationsmekanismer av det slag som motionärerna berört spelar en roll i dagens Sverige. Såväl lönekrav som enskilt sparande påverkas av beskattningen. Vissa löntagargrupper utgår vid formulerandet av sina lönekrav från »lön efter skatt» och ser främst till sina privata konsumtionsmöjligheter men känner mindre ansvar för den gemensamma konsumtionen. Enligt utskottets mening skärper företeelser av detta slag ytterligare kraven på finanspolitiken i dagens Sverige.

Utformningen av årets budgetförslag fyller enligt utskottets mening de krav på stramhet, som erfordras mot bakgrund av den konjunkturbild för budgetåret 1971/72 som för närvarande föreligger. Över huvud taget förefaller det att råda en utbredd enighet om önskvärdheten av en restriktiv budgetpolitik. Endast härigenom kan man enligt utskottets mening åstadkomma den omfördelning av resurser som behövs för att återställa den svenska ekonomins yttre jämvikt. En stramare finanspolitik skapar också mer utrymme för lättnader inom kreditpolitiken avsedda att möjliggöra ökade investeringar på det industriella området.

Kreditpolitiken och näringslivets investeringar. Den lättnad, som enligt finansplanen bör åstadkommas på kreditmarknaden, bör i första hand komma den från valutasynpunkt helt avgörande industriella sektorn till del för att därmed åstadkomma ökade investeringar och ökad produktion. Den offentliga sektorn tvingas i konsekvens härmed under en övergångstid till en viss återhållsamhet.

För att säkerställa den eftersträvade investeringsuppgången bör lättnader på kreditmarknaden för industrins del stödjas av andra åtgärder ägnade att stimulera investeringsviljan. Departementschefen anser sålunda motiverat att genom medgivande av särskilt investeringsavdrag om 10 % stimulera företagen att öka sina investeringar i maskiner och inventarier under 1971. Med hänsyn till konjunkturläget anser han det emellertid inte motiverat att frisläppa investeringsfonderna. Däremot bör dessa liksom hittills kunna användas i lokaliserings- och regionalpolitiskt syfte.

Finansplanen berör även andra åtgärder avsedda att förbättra de finansiella förutsättningarna för företagens långsiktiga investeringsplanering. Sålunda förutsätts att Sveriges Investeringsbank under 1971 tillåts att öka sitt bidrag till näringslivets investeringar i samma takt som under tidigare år. Departementschefen förutsätter även att AB Industrikredit och AB Företagskredit får möjligheter att öka sin utlåning i samma kraftiga takt som under 1970.

I detta sammanhang tar departementschefen också upp frågan om organiserad kapitalimport från utlandet, en fråga som han redan berörde i kompletteringspropositionen till fjolårets riksdag. Syftet med en sådan upplåning måste vara att den kommer den industriella uppbyggnaden till godo. En upplåning utomlands av Investeringsbanken utgör ett led i dessa strävanden. Även industriföretag bör enligt hans mening beredas möjlighet till långfristig upplåning utomlands. Företagen bör då kunna visa preciserade och från bytesbalans- och valutasynpunkt angelägna investeringsplaner. Storleken av upplåningen utomlands får vid varje tillfälle bedömas med hänsyn till tillgången på reala resurser och samhällsekonomiskt utrymme.

I motionen nr 562 ifrågasätts realismen i finansplanens bedömning att en 12-procentig ökning av industrins investeringar kan komma till stånd i år. Såväl förhållandena på kreditmarknaden som näringslivets neddragna likviditet kan enligt motionärerna komma att verka återhållande på investeringsaktiviteten, samtidigt som det vikande konjunkturläget gör näringslivet mindre benäget att investera. Motionärerna hemställer att omedelbara åtgärder vidtas för att åstadkomma en lättnad på kreditmarknaden. Motionärerna förordar också en breddning och aktivering av aktiemarknaden samt ett avskaffande av emissionskontrollen på obligationsmarknaden. Det kösystem som kontrollen lett till anser motionärerna minska sannolikheten för att tillgängligt kapital leds till de mest räntabla projekten.

I motionen nr 565 hävdas att den tidigare berörda överenskommelsen mellan riksbanken och affärsbankerna om ökad kreditgivning till industrin kommer för sent och att lättnaden på kreditmarknaden är otillräcklig för att ge nödvändigt utrymme för de planerade industriinvesteringarna. Såväl ett ökat frisläpp av investeringsfondsmedel utanför storstadsregionerna som särskilda åtgärder för att ge de mindre och medelstora företagen del av det ökade kreditutrymmet är enligt motionärerna påkallade. En ytterligare positiv stimulansåtgärd skulle vara att bidra till en sänkning av företagens kreditkostnader.

Utskottet vill till en början understryka att investeringar tar tid och först småningom resulterar i ökad produktion. Det är därför, som också framhålls i finansplanen, angeläget att utbyggnaden av den på export eller importersättning inriktade produktionsapparaten kommer till stånd utan dröjsmål. För att möjliggöra denna utbyggnad krävs en ökad kreditgivning till industrin. På denna punkt – liksom i fråga om finanspolitikens allmänna inriktning – förefaller det att i princip råda utbredd enighet.

Ett betydelsefullt steg mot en lättare kreditpolitik har enligt utskottet tagits genom riksbankens och affärsbankernas överenskommelse om slopandet av utlåningstaket för »övrig» utlåning och nya riktlinjer för kreditpolitiken under 1971. Tillsammans med det aviserade särskilda 10-procentiga investeringsavdraget på maskiner och inventarier bör denna överenskommelse enligt utskottets mening skapa förutsättningar för en avsevärd uppgång i investeringsaktiviteten inom industrin under innevarande år.

Enligt utskottets mening är det ett allmänt intresse att industrin under 1971 utnyttjar föreliggande möjligheter till en utbyggnad av produktionskapaciteten. Det bör också ligga i industriföretagens eget intresse att försöka förskjuta sin investeringsaktivitet till tidsperioder, då produktionsresurserna är mindre hårt ansträngda och takten i pris- och kostnadsutvecklingen därmed i regel blir lugnare. Rimligen bör en sådan period ligga framför oss.

I detta sammanhang vill utskottet understryka att ökade industriinvesteringar självfallet också förutsätter insatser av annat slag för att effektivt kunna utnyttjas. Sambandet mellan industriutbyggnad och behovet av bostadsbyggande på de orter där expansionen sker är välbekant. Av vikt är också de regionalpolitiska och arbetsmarknadspolitiska åtgärder som kan mobilisera tidigare outnyttjade resurser av arbetskraft. Arbetsmarknadsutbildning för nytillträdande grupper och omskolning av arbetskraft spelar härvid en stor roll. Det finns också ett klart samband mellan den senaste tidens starka ökning av antalet förvärvsarbetande gifta kvinnor – under 1970 ca 50 000 – och samhällets insatser för att förbättra barn tillsynen.

Insatser av de slag som nu senast berörts innebär ökade resursanspråk

inom den offentliga sektorn. Det råder enligt utskottets mening ingen motsättning mellan dem och önskemålet att öka industriinvesteringarna. Båda slagen av åtgärder är lika viktiga för att lägga en grund för den framtida produktionsökningen.

Utskottet anser liksom departementschefen att det inte är motiverat att nu frisläppa investeringsfonderna men att man däremot bör fortsätta att använda dem i lokaliserings- och regionalpolitiskt syfte. Inte heller har utskottet någon erinran mot att Investeringsbanken och AB Industri kredit samt AB Företagskredit får möjlighet att öka sin utlåning på sätt som föreslagits i finansplanen.

I anledning av vad som anförts i motionen nr 562 om emissionskontroll vill utskottet erinra om att emissionskontrollen syftar till att dels möjliggöra en kontroll av ränteutvecklingen på kapitalmarknaden, dels möjliggöra en prioritering av kreditbehov varom riksdagen själv fattar beslut. Dessa motiv äger alltså giltighet. På en kapitalmarknad där efterfrågan är större än tillgången uppstår – om man inte är beredd godta en besvärande ränteglidning – med nödvändighet en köbildning. Det synes utskottet mest förnuftigt att fullmäktige i riksbanken bär det yttersta ansvaret för köordningen snarare än varje enskilt kreditinstitut. Inte heller i övrigt bör vad motionärerna anför i fråga om styrning av eller åtgärder i övrigt på kreditmarknaden föranleda någon riksdagens åtgärd.

Frågan om organiserad kapitalimport från utlandet kommer utskottet att behandla i följande avsnitt.

Den yttre balansbristen. Den bristande balansen i utrikesbetalningarna och nödvändigheten av att återställa denna balans är ett ledmotiv i årets finansplan. På sikt är vår politik för full sysselsättning och rättvis inkomstfördelning liksom möjligheterna att bistå de fattiga länderna enligt departementschefen beroende av att balansen i utrikesbetalningarna återställs.

Också i motionerna nr 562 och nr 565 understryks vikten av en förstärkning av den svaga handels- och bytesbalansen. I motionen nr 562 pekas dessutom på det motsatsförhållande som på kort sikt uppstår mellan kravet på en mer betydande lättnad på kreditmarknaden och på ett frisläppande av investeringsfonderna å ena sidan och å andra sidan behovet av en ekonomisk politik, som primärt vill försvara den svenska kronan och stärka betalningsbalansen. På längre sikt är emellertid en ökning av näringslivets investeringar enligt motionärerna den enda framkomliga vägen att komma till rätta med vårt betalningsbalansproblem. För att klara de ökade investeringarna utan en uttömning av valutareserven måste därför en ökad upplåning utomlands komma till stånd. Härvid finns det enligt motionärerna ingen anledning att – som

finansplanen antyder – Investeringsbanken skulle särskilt favoriseras utan affärsbankerna måste få samma möjligheter som denna till utländsk upplåning.

I likhet med departementschefen anser utskottet att den yttre balansbristen i första hand måste hävas genom en inriktning av den allmänna ekonomiska politiken som underlättar den produktionsökning och resursfördelning som krävs i sammanhanget. Finanspolitikens åtstramning och den selektiva lättnaden för i första hand industrins kreditförsörjning måste, som framgått av det föregående, vara huvudmedlen. Därutöver kan emellertid enligt utskottets mening mer specifika åtgärder också vara påkallade.

Utskottet delar sålunda departementschefens uppfattning att en viss kapitalimport i mer organiserade former bör komma till stånd, en kapitalimport som kommer den industriella utbyggnaden till godo. Utskottet vill emellertid starkt understryka departementschefens påpekande att storleken av upplåningen utomlands vid varje tillfälle måste bedömas med hänsyn till tillgången på reala resurser och samhällsekonomiskt utrymme. Risk kan annars föreligga att nya överhettningstendenser uppstår. Beträffande formerna för denna industriella upplåning anser utskottet att Investeringsbanken och vissa industriföretag med från valutasynpunkt angelägna investeringsplaner bör ifrågakomma som låntagare.

En annan specifik åtgärd mot den yttre balansbristen, som föreslagits i den allmänna debatten, är någon form av beskattning på turistresor. Denna fråga berörs i motionen nr 562, där man pekar på den preliminära nationalbudgetens konstaterande att turistbyråer och charterflyg i Sverige hade en dålig säsong 1970 trots att underskottet i turistbalansen detta år ökade kraftigt. Liksom departementschefen anser motionärerna att denna ökning i huvudsak måste förklaras av andra faktorer, bl. a. den ökade invandringen till Sverige och immigranternas överförande av medel till sina hemländer. Motionärerna drar därav slutsatsen att en skatt på turistresor – även om en sådan kunde göras effektiv – sannolikt blott i begränsad utsträckning skulle förmå avsakta ökningen i »turistunderskottet».

I och för sig kan enligt utskottet skäl anföras för att utlandsturism belastas med skatter och avgifter i samma omfattning som övrig – även helt oundgänglig – konsumtion. Denna synpunkt har fått ökad tyngd efter mervärdeskattens höjning till 15 % från årsskiftet. Samtidigt är utskottet medvetet om de mycket stora svårigheter som möter när man i praktiken skall skapa en effektiv kontroll av en skatt på utlandsturismen. En sådan beskattning torde också förutsätta en gemensam överenskommelse mellan de nordiska länderna om en enhetlig utformning. Dessa frågor har tidigare behandlats i bevillningsutskottets betänkande

1970:15, där motioner i ärendet avstyrkts. Även i år förekommer sådana motioner. Dessa har remitterats till skatteutskottet, vilket enligt vad finansutskottet inhämtat har för avsikt att behandla dem under riksdagens höstsession.

En annan post som fått och som kommer att få successivt ökad betydelse i betalningsbalanssammanhang är det offentliga biståndet till u-länderna. Riksdagen har här antagit en plan enligt vilken detta bistånd budgetåret 1974/75 skall uppgå till 1 % av bruttonationalprodukten. Utskottet noterar med tillfredsställelse att i linje med denna plan i årets statsverksproposition har föreslagits en ökning av anslagen för internationellt utvecklingsbistånd med 200 milj. kr. eller 25 %. Enligt utskottets mening är detta förenligt med strävandena att förbättra den svenska betalningsbalansen. Den nödvändiga förbättringen av vår yttre balans bör som departementschefen framhåller åstadkommas på varusidan genom ökad export.

Stabiliseringskonferens m. m. I fråga om mer allmänna och långsiktiga synpunkter på resursfördelningen i samhället har i motionen nr 562 begärts dels att en parlamentarisk utredning tillsätts med uppgift att genomgå det allmännas utgiftsprogram samt föreslå åtgärder i syfte att begränsa den offentliga sektorns expansion och öka dess effektivitet, dels att Kungl. Maj:t måtte inbjuda representanter för regering, demokratiska oppositionspartier och arbetsmarknadens parter till överläggningar om den ekonomiska politiken.

I motionen nr 565 beklagar motionärerna att en stabiliseringspolitisk konferens inte inkallats tidigare. Samtidigt konstateras att en sådan konferens i nuvarande skede av avtalsförhandlingarna inte med framgång kan fylla sitt syfte. I stället anholder samma motionärer i motionen nr 566 om en utredning beträffande inrättande av ett ekonomiskt-socialt råd med företrädare för regering och opposition, arbetsmarknadens parter och näringslivets organisationer samt ekonomisk expertis med uppgift att belysa de samhällsekonomiska problemen samt att förbereda stabiliseringspolitiska konferenser.

I motionen nr 566 hemställs vidare att en parlamentarisk utredning tillsätts med uppgift att utarbeta riktlinjer för en ekonomisk planering. Planeringen skall enligt motionärerna innefatta väl underbyggda prognoser, klarlägga olika handlingsalternativ samt främja en samordning av olika offentliga åtgärder respektive av den statliga och icke-statliga sektorns handlande. Som viktiga inslag i planeringen nämns rambudget, arbetskraftsbudget, utbyggd regionalplanering och alternativ planering. I motionen begärs vidare en parlamentarisk utredning för översyn av statens uppgifter i syfte att främja kostnadsbesparingar.

I fråga om kravet i motionen nr 562 på överläggningar i särskild

ordning om den ekonomiska politiken respektive anhängan i motionen nr 566 om utredning rörande inrättande av ett ekonomiskt-socialt råd för att förbereda stabiliseringspolitiska konferenser finner utskottet att det knappast saknas möjligheter att aktualisera stabiliseringspolitiska frågeställningar inom ramen för de institutioner som redan finns. Det ekonomiska planeringsrådet är ett sådant forum. Riksdagens egen behandling i utskott och kammare av finansplan och reviderad finansplan ger också möjligheter till dryftande av de stabiliseringspolitiska problemen. En särskilt grundlig genomlysning av dessa frågeställningar torde erbjudas i samband med årets kompletteringsproposition, vilken väntas ge en samlad bedömning av 1970 års långtidsutredning och remissyttrandena häröver. Som nämnts yrkar inte heller förslagsställarna i motionerna nr 565 och nr 566 på stabiliseringspolitisk konferens i nuläget. Mot denna bakgrund finner utskottet att motionärernas krav i dessa punkter bör avslås.

De i motionerna aktualiserade kraven på en parlamentarisk besparings- och rationaliseringsutredning för den offentliga sektorn respektive en parlamentarisk utredning för att utarbeta riktlinjer för den ekonomiska planeringen avser utskottet att behandla senare under sessionen.

Konjunkturberedskap. Som betonats i det tidigare avsnittet om konjunkturbedömningen rymmer utsikterna för den fortsatta konjunkturutvecklingen många ovissa drag. I finansplanen framhålls att en hög beredskap kommer att upprätthållas för att möta de påfrestningar som skulle kunna uppstå om den internationella konjunkturen utvecklas svagare än som förutsatts i finansplanen. En politik syftande till en generell efterfrågeexpansion är härvid inte tillrådlig utan vi bör i stället arbeta med i tid och rum avgränsade insatser. Kapacitet föreligger för en betydande expansion av de sysselsättningspolitiska insatserna.

I motionen nr 565 påtalas den branschvis och näringsgeografiskt splittrade konjunkturbilden. Nuvarande allmänna ekonomiska läge anses motivera vissa ytterligare stimulanser av investeringar och sysselsättning. Dessa har berörts i det föregående. Ytterligare ställningstaganden bör anstå till kompletteringspropositionen. Motionärerna betonar vikten av en skärpt konjunkturberedskap. Olika åtgärder måste planeras för att snabbt kunna vidtas i skilda lägen.

Enligt utskottets mening bör generella stimulansåtgärder undvikas tills klara indikationer föreligger på att ett realekonomiskt utrymme föreligger för en expansion och att detta utrymme inte är tillfälligt. Mot bakgrunden av föreliggande utsikter för den internationella konjunkturen måste därför selektiva och avgränsade insatser som inte binder det långsiktiga handlandet få förtur. Den arbetsmarknadspolitiska planeringen bör intensifieras med tonvikt på snabb aktion om en sådan blir

aktuell. Utvecklingen på arbetsmarknaden bör följas med största uppmärksamhet.

Sammanfattning. I finansplanen sägs klart ifrån att den gynnsamma prognos för produktion och sysselsättning som lagts fram för år 1971 står och faller med förutsättningen att de nu pågående lönerörelserna resulterar i en uppgörelse som är förenlig med stabil samhällsekonomi.

Utskottet delar denna bedömning och vill för sin del konstatera att en förbättring av balansen i våra utrikesbetalningar är en allmänt accepterad målsättning som ligger till grund för den ekonomiska politikens utformning under år 1971. Förbättringen kan endast åstadkommas genom att utvecklingen av den inhemska efterfrågan hålls under kontroll, samtidigt som kostnaderna utvecklas inom sådana gränser att en fortsatt kraftig exportökning kan komma till stånd. Skuldsättning i utlandet kan endast ge tillfällig lindring. På längre sikt måste bytesbalansen varaktigt förbättras för att ge utrymme för önskad handlingsfrihet i den ekonomiska politiken.

Sverige är som följd av sin stora utrikeshandel i relation till den totala produktionen med nödvändighet starkt beroende av politik och ekonomi i andra länder. De ambitiösa mål för bl. a. sysselsättning och inkomstutjämning som vi satt upp för oss kan i sig innebära tendenser till tillfälliga spänningar i ekonomin i det kortsiktiga perspektivet. Desto viktigare är det då med en ekonomisk politik som långsiktigt skapar utrymme för en självständig avvägning av de ekonomisk-politiska medlen.

Som konstaterats i det föregående innebär den i propositionen föreslagna finanspolitiken en betydande åtstramning av statens egen efterfrågan i vad avser den statliga konsumtionen. Därtill kommer att den statliga efterfrågeökningen i första hand kan härledas till områden, främst arbetsmarknadspolitik som är en oundgänglig del av en resursskapande politik. Den betydande ökningen av statens investeringar avser i första hand att öka affärsverkens produktion av elkraft och kommunikationstjänster, vilket är en av förutsättningarna för näringslivets utveckling.

Såsom tidigare framhållits kan budgetunderskottet för budgetåret 1971/72 väntas öka inte obetydligt som följd av höjda statstjänarlöner. Därutöver tillkommer regelmässigt på tilläggsstat vissa utgifter. Detta inskräper nödvändigheten av att riksdagens utgiftsprövning sker under beaktande av behovet av en stram finanspolitik och mot bakgrunden av de krav på den ekonomiska politiken, som ett återställande av utrikesbalansen ställer.

Om det likväl vid en samlad bedömning av riksdagens behandling av riksstatsförslaget visar sig att besluten innebär en försvagning av finanspolitiken, som inte är ett övervägt led i en samhällsekonomisk avvägning, måste detta enligt utskottet föranleda kompenserande åtgärder, som vidmakthåller stramheten i statsbudgeten.

Hemställan. Under åberopande av det anförda hemställer utskottet

1. att riksdagen
  - a. beträffande utredning om inrättande av ett ekonomiskt-socialt råd med uppgift att belysa de samhällsekonomiska problemen avslår motionen nr 566 såvitt nu är i fråga,
  - b. beträffande överläggningar rörande den ekonomiska politiken och stabiliseringspolitiska konferenser avslår motionerna nr 562, 565 och 566, samtliga såvitt nu är i fråga,
2. beträffande en översyn av systemet med emissionskontroll och i övrigt metoderna för styrning av kreditmarknaden i konjunkturpolitiskt syfte att riksdagen avslår motionen nr 562 såvitt nu är i fråga,
3. beträffande uttalande av riksdagen om omedelbara åtgärder för att åstadkomma en lättnad på kreditmarknaden att riksdagen avslår motionerna nr 562 och 565, båda såvitt nu är i fråga,
4. beträffande Sveriges Investeringsbanks AB verksamhet att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen nr 562 såvitt nu är i fråga godkänner vad i statsrådsprotokollet anförts,
5. beträffande de allmänna riktlinjerna för den ekonomiska politiken och för statsregleringen att riksdagen med godkännande av vad i statsrådsprotokollet förordats och med avslag å motionerna nr 562 och 565, båda såvitt nu är i fråga, som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anför.

Stockholm den 23 februari 1971

På finansutskottets vägnar

SVEN EKSTRÖM

Närvarande: herrar Ekström (s), Wedén (fp), Knut Johansson i Stockholm (s), Fälldin (c), Franzén (s), Burenstam Linder (m), Larsson i Karlskoga (s), Kristiansson i Harplinge (c), Jansson (s), Josefsson i Halmstad (s), Arne Pettersson i Malmö (s), Åsling (c), fru Thorsson (s), herrar Wirtén (fp) och Bohman (m).

Reservation

av herrar Wedén (fp), Fälldin (c), Burenstam Linder (m), Kristiansson i Harplinge (c), Åsling (c), Wirtén (fp) och Bohman (m), vilka ansett att utskottets yttrande och hemställan bort ha följande lydelse:

”Den internationella utvecklingen. Finansplanens och . . . (utskottets text s. 2 – s. 6 andra stycket) . . . av industriinvesteringarna.

Jämförelser mellan 1969 och 1970 som enbart baseras på nationalbudgetens årssiffror ger enligt utskottets uppfattning inte någon tillfredsställande bild av den omsvängning i den svenska ekonomiska utvecklingen som inträffade under loppet av 1970. Som framhållits i finansplanen var denna omsvängning särskilt markerad när det gäller utrikeshandeln och betalningsbalansen. Den statistik som numera offentliggjorts beträffande utrikeshandelns utfall under december 1970 visar att omslaget i handelsbalansen under 1970 var starkare än som anges i finansplanen och preliminär nationalbudget. Från ett underskott på ca 1 450 milj. kr. under första halvåret svängde handelsbalansen till ett överskott på ca 300 milj. kr. under andra halvåret. För hela året blev underskottet därmed ca 1 150 milj. kr. mot i finansplanen beräknade 1 370 milj. kr. Omsvängningen blev dock mindre än man räknade med i 1970 års finansplan och reviderade finansplan enligt vilka handelsbalansens underskott skulle begränsas till 510 milj. kr. resp. 545 milj. kr. Till omsvängningen i handelsbalansen under andra halvåret 1970 bidrog – förutom fortsatt god efterfrågan på våra exportvaror utomlands – den stramare ekonomiska politiken och den nerdämpade inhemska konjunkturen liksom avmattningen av den internationella högkonjunkturen.

Andra viktiga inslag i fjolårets betalningsbalansbild är den fortsatta försämringen av tjänstebalansen med utlandet och det kraftiga omslaget i positiv riktning på kapitalbalansen. Som framgår av riksbankens förvaltningsberättelse (s. 31) svängde kapitalbalansen från ett kapitalutflöde 1969 på ca 200 milj. kr. till ett kapitalinflöde på närmare 800 milj. kr. 1970. Denna förändring har skett parallellt med en omfattande kortfristig upplåning i utlandet. Detta avspeglas i restposten, som i betydande utsträckning påverkas av förändringar i de korta kommersiella krediterna och som visar en än större omsvängning än kapitalbalansen – från i runt tal – 450 milj. kr. till + 1 550 milj. kr. Härigenom kom valutareserven enligt de definitiva siffrorna att öka med närmare 400 milj. kr. efter att ha minskat med ca 1 850 milj. kr. året innan. Förbättringarna under förra året i dessa avseenden måste dock i betydande omfattning betraktas som tillfälliga. Detsamma gäller den förbättring i handelsbalansen som inträffade under andra halvåret och som till stor del är att hänföra till en nedgång i lagerinvesteringarna. Denna förbättring kan enligt finansministern inte förväntas bli bestående. Utskottet delar denna uppfattning.

Vissa statistiska . . . (utskottets text s. 7, första stycket) . . . verkstadsindustrins hemmamarknadsorder.

Även på arbetsmarknaden har effekten av konjunkturdämpningen gjort sig gällande. Antalet arbetslöshetsanmälda var i mitten av februari i år 59 700 mot 51 200 vid samma tid förra året. Antalet under arbetsmarknadsutbildning var ca 54 100 mot 40 600 vid samma tid förra året; antalet sysselsatta vid beredskapsarbeten ca 18 600 mot 16 600 förra året; antalet anställda vid skyddad verksamhet var i mitten av februari 12 300 mot 10 500 förra året och antalet arkivarbetare 9 200 mot 7 400 förra året. Ca 20 000 fler är alltså föremål för arbetsstimulerande åtgärder än vid samma tidpunkt förra året. Parallellt därmed har antalet obesatta platser vid arbetsförmedlingarna minskat. Denna försämring av arbetsmarknadsläget jämfört med 1970 är desto mer anmärkningsvärd med tanke på den milda vintern.

Under 1970 ökade antalet konkurser med drygt 30 % från 2 838 1969 till preliminärt 3 750 1970. Antalet varsel om driftsinskränkningar var 683 mot 320 under 1969 och antalet därav berörda anställda 21 028 mot 10 921 1969.

Av dessa förhållanden framgår det än klarare att de förhandlingar som riksbanken i december 1970 inledde med affärsbankerna om en försiktig uppmjukning i sin starkt restriktiva kreditpolitik dels borde ha kommit till stånd tidigare och dels borde ha gått längre än vad som blev fallet.

Som framgår . . . (utskottets text s. 7, tredje stycket, fr. o. m. andra meningen) . . . normer av konsumtionskredit.

Den ekonomiska politiken 1971. Enligt finansplanen . . . (utskottets text, s. 7 – s. 11, tredje stycket) . . . privata konsumtionen.

Utskottet är inte främmande för att kompensationsstänkande och kompensationsmekanismer av det slag som motionärerna berör spelar en roll i dagens Sverige. Såväl lönekrav som enskilt sparande påverkas av beskattningen och av penningvärdets utveckling. Det blir vanligare att olika grupper av löntagare vid formulerandet av sina lönekrav utgår från "lön efter skatt". Detta skapar speciella svårigheter för finanspolitiken. 1970 års långtidsutredning tog upp detta problem och menade (s. 52) att en skattepolitik som söker hålla nere privat konsumtion och de disponibla inkomsterna i vissa lägen kan tänkas möta ett effektivt motstånd genom att konsumenterna sänker sitt sparande. Utvecklingen under 1960-talets senare hälft är därvid ett memento. Möjligheterna att bryta igenom en sådan elastiskt undanglidande försvarslinje hos konsumenterna förefaller inte vara stora. Endast medel som kan ge en effektiv sparstimulans är enligt långtidsutredningen användbara därför.

Enligt utskottets uppfattning bör ökad uppmärksamhet därför ägnas åt möjligheterna att stimulera det personliga sparandet. I detta samman-

hang bör den betydelse som penningvärdeförsämringen har betonas. Den medverkar till uppkomsten av ett kompensationsstänkande. Utskottet menar att en indexreglering av skattesystemet skulle motverka tendenser av detta slag och medverka till att öka finanspolitikens användbarhet.

Utformningen av . . . (utskottets text, s. 11, femte stycket – s. 13, första stycket) . . . företagens kreditkostnader.

Utskottet vill till en början understryka att investeringar tar tid och först så småningom resulterar i ökad produktion. Det är därför som också framhållits i finansplanen angeläget att utbyggnaden av den på export eller importersättning inriktade produktionsapparaten kommer till stånd utan dröjsmål. För att möjliggöra denna utbyggnad krävs en ökad kreditgivning till industrin. På denna punkt – liksom i fråga om finanspolitikens allmänna inriktning – förefaller det i princip råda utbredd enighet. Finansplanen räknar med en uppgång i industriinvesteringen om 12 % mot den preliminära nationalbudgetens 7 %. Det måste ifrågasättas, om de åtgärder avsedda att stimulera industrins investeringar som föreslås i finansplanen verkligen är tillräckliga för att åstadkomma den erforderliga investeringsuppgången.

En viss uppmjukning av den starkt restriktiva kreditpolitiken har skett genom överenskommelsen mellan riksbanken och affärsbankerna om att slopa utlåningstaket för 'övriga' lån och nya riktlinjer för kreditpolitiken under 1971. Enligt utskottets uppfattning är denna lättnad inte tillräcklig för att realisera den av alla önskade uppgången av industrins investeringar. Ytterligare lättnader på kreditmarknaden bör komma till stånd. Även det nu förefintliga realekonomiska kapacitetsutrymmet motiverar detta. På sikt bör även en mer konsekvent sparstimulerande politik kunna öka utrymmet på kreditmarknaden. Utskottet vill emellertid också betona, att den nödvändiga investeringsuppgången inte kan åstadkommas enbart med hjälp av kreditpolitiken. Tillräckliga stimulansåtgärder måste också innebära, att investeringsåtaganden bedöms som lönsamma. Man kan heller inte förbise att industriinvesteringarna kan kräva följdinvesteringar inom andra näringslivsområden. Kreditpolitiken måste kombineras med regionalpolitiska åtgärder, varigenom även resurserna för expansion bättre kan tillvaratas.

Enligt utskottets . . . (utskottets text s. 13, fjärde stycket – s. 13, femte stycket) . . . förbättra barntillsynen.

Insatser av det slag som nu senast berörts innebär ökade resursanspråk inom den offentliga sektorn. Det råder enligt utskottets mening ingen motsättning mellan dem och önskemålet att öka industriinvesteringarna.

Båda slagen av åtgärder är lika viktiga för att lägga en grund för den framtida produktionsutvecklingen.

Utskottet anser att ökade frisläpp av investeringsfonderna utanför storstadsregionerna nu är påkallade. Dessa frisläpp bör i första hand äga rum i de regioner, där tillgången på arbetskraft är god. På det sättet blir frisläppen av investeringsfonderna ett medel att förbättra den regionala balansen.

Den utomordentligt strama kreditpolitiken har allra hårdast drabbat de mindre och medelstora företagen. Därför krävs det särskilda åtgärder för att tillförsäkra dem del i det ökade kreditutrymmet. Utskottet noterar att det i finansplanen förutsatts att såväl AB Industrikredit som AB Företagskredit under 1971 bör få möjlighet att öka sin för den mindre företagsamheten betydelsefulla utlåning. Utskottet vill betona, att detta förutsätter att AB Industrikredit och AB Företagskredit från AP-fonden tillförs de för deras kreditexpansion erforderliga medlen. Utskottet delar också den uppfattning som framförts i motion 565 att en ytterligare positiv stimulansåtgärd skulle vara att sänka företagets kreditkostnader. De räntesänkningar som skett utomlands bör göra det lättare att genomföra sådana åtgärder.

Emissionskontrollen har som framhållits i motionen nr 562 till syfte att dels motverka ränteglidning, dels möjliggöra en viss prioritering på kapitalmarknaden. Det är utskottets uppfattning att en sådan styrning av kapital till ekonomins olika sektorer t. ex. bostadssektorn även i fortsättningen måste ske efter de riktlinjer varom riksdagen fattat beslut. Emissionskontrollen har emellertid svagheter som penningpolitiskt instrument, och det finns därför anledning att överse det nuvarande systemet.

Frågan om organiserad kapitalimport från utlandet kommer utskottet att behandla i följande avsnitt.

Den yttre balansbristen. Den bristande . . . (utskottets text s. 14, femte stycket – s. 15, andra stycket) . . . vara påkallade.

Utskottet delar sålunda departementschefens uppfattning att en viss kapitalimport i mer organiserade former bör komma till stånd för att finansiera en del av den industriella utbyggnaden. En ökad långsiktig upplåning i utlandet behövs enligt utskottet för att vi skall klara den erforderliga utbyggnaden utan ytterligare påfrestningar på valutaservisen. Samtidigt föreligger enligt utskottets bedömning för närvarande ett visst samhällsekonomiskt utrymme i form av outnyttjade arbetskraftsresurser, varför en sådan upplåning inte behöver befaras leda till någon ekonomisk överhettning. En sådan upplåning löser givetvis inte det grundläggande jämviktsproblemet – underskottet i bytesbalansen – men bör kunna vara en väg ut ur det tvångsläge som vi nu befinner oss i, delvis till följd av

tidigare försummelser i den ekonomiska politiken.

Utskottet delar departementschefens uppfattning, att Investeringsbankens verksamhet under 1971 bör kunna utvidgas inom givna ramar i samma takt som under föregående år. Det finns emellertid inte någon anledning att särskilt favorisera Investeringsbanken, när det gäller formerna för denna upplåning. För att undvika skevhet i kreditgivningen måste affärsbankerna beredas samma möjlighet att medverka till upplåning utomlands som Investeringsbanken. Utskottet vill i detta sammanhang också betona angelägenheten av att insatser vidtas för att underlätta exportkreditgivningen.

En annan ... (utskottets text s. 15, fjärde stycket – s. 16, första stycket ... riksdagens höstsession.

En annan post som diskuterats i betalningsbalanssammanhang är det offentliga biståndet till u-länderna. Riksdagen har här antagit en plan enligt vilken detta bistånd budgetåret 1974/75 skall uppgå till 1 % av bruttonationalprodukten. I linje med denna plan har i årets statsverksproposition föreslagits en ökning av anslagen för internationellt utvecklingsbistånd med 200 milj. kronor eller 25 %. Enligt utskottets mening är detta liksom målsättningen för 1974/75 förenligt med strävandena att förbättra den svenska betalningsbalansen. Den nödvändiga förbättringen av vår yttre balans bör som departementschefen framhåller åstadkommas på varusidan genom ökad export.

Stabiliseringskonferens m. m. I fråga om mer ... (utskottets text s. 16, tredje stycket – s. 16, femte stycket) ... främja kostnadsbesparingar.

Utskottet delar den uppfattning, som kommer till uttryck i motionerna nr 562, 565 och 566, att också mera långsiktiga åtgärder måste sättas in för att göra stabiliseringspolitiken effektiv. Det är vidare angeläget att de svåra avvägningsproblem på det ekonomiskt-politiska området, som kan väntas de närmaste åren, kan lösas i samförstånd mellan olika grupper. Detta aktualiserar i sin tur kraven på fortlöpande gemensamma överläggningar mellan regeringen, de politiska partierna, parterna på arbetsmarknaden och ekonomisk expertis. Ett institutionaliserat samråd på bredare bas än vad som nu förekommer inom t. ex. det ekonomiska planeringsrådet skulle vara ägnat att öka förtroendet för statsmakternas ekonomiska politik. Utskottet tillstyrker därför att ett ekonomiskt-socialt råd inrättas med företrädare för regeringen, de politiska partierna, arbetsmarknadens parter, näringslivets organisationer och ekonomisk expertis.

Ett ekonomiskt-socialt råd skulle även kunna medverka till att få till stånd stabiliseringspolitiska konferenser. Inte minst utvecklingen av årets avtalsrörelse visar med all tydlighet angelägenheten av att sådana konferenser kommer till stånd i god tid före de större avtalsrörelserna.

Liksom motionärerna beklagar utskottet att regeringen hittills inte velat utnyttja detta instrument i den ekonomiska politiken.

De i . . . (utskottets text s. 17, andra stycket) . . . under sessionen.

Konjunkturberedskap. Som betonats . . . (utskottets text s. 17, tredje stycket – s. 17, fjärde stycket) . . . skilda lägen.

Utskottet delar den syn på konjunkturläget, som motionärerna ger uttryck för. Ett tecken på ökad avmattning är som redan nämnts det förändrade arbetsmarknadsläge, som har redovisats under januari och februari. Mot denna bakgrund är som utskottet betonat ytterligare lättnader i kreditpolitiken befogade. Förändringarna i arbetsmarknadsläget och vissa mera svårbedömbara förhållanden, som t. ex. verkningarna av nedgången i lagerinvesteringarna, gör det nödvändigt att under de närmaste månaderna hålla en mycket hög konjunkturberedskap. Inte minst utvecklingen på arbetsmarknaden måste följas med största uppmärksamhet och olika åtgärder måste planeras för att kunna sättas in med kort varsel.

Sammanfattning. I finansplanen . . . (utskottets text s. 18, andra stycket – s. 18, fjärde stycket) . . . ekonomisk-politiska medlen.

För att trygga en sådan handlingsfrihet måste som redan framhållits balansen i de utrikes betalningarna återställas. Detta ställer i sin tur stora krav på resurser när det gäller den fortsatta utbyggnaden av produktionsapparaten. Investeringar i industrin och andra sektorer av näringslivet, som kan bidra till ökad export och till att göra såväl export- som hemmamarknadsinriktade företag mer motståndskraftiga i den internationella konkurrensen, måste sålunda få prioritet vid fördelningen av det ökade samhällsekonomiska utrymme, som kommer att stå till förfogande de närmaste åren. Därigenom skapas ökade förutsättningar för en fortsatt hög produktionsökning och för full och jämn sysselsättning på längre sikt.

Skall denna målsättning kunna uppnås ter sig en ytterligare uppmjukning av kreditpolitiken nödvändig. Särskilda åtgärder måste vidtas för att säkerställa kreditförsörjningen för de mindre och medelstora företagen, vilka drabbats speciellt hårt av de senaste två årens hårda kreditrestriktioner. Frisläpp ur företagens investeringsfonder bör medges i större

utsträckning vid investeringar utanför storstadsområdena. Den avmattning i konjunkturen, som gjort sig gällande under hösten och vintern, understryker angelägenheten av sådana åtgärder.

För att en investeringsökning verkligen skall komma till stånd är det emellertid inte tillräckligt med att skapa det samhällsekonomiska utrymmet för denna ökning. Det gäller också att se till att de incitament, som gör det lockande för företagen att bygga ut, är tillräckligt starka. Samhället kan här genom bl. a. sin näringspolitik och räntepolitik bidra till ett mera produktionsvänligt klimat. Finanspolitiken bör likaså utformas så att den främjar arbetsvilja och enskilt sparande. Ett viktigt led i ansträngningarna att bromsa det senaste årets mycket snabba pris- och kostnadshöjningar måste vidare vara, att bl. a. genom lokaliseringpolitiska och arbetsmarknadspolitiska åtgärder söka tillvarata befintliga arbetskraftsreserver och andra produktionsresurser.

Riksdagens prövning av de olika utgiftsförslagen för budgetåret 1971/72 måste mot denna bakgrund bli restriktiv. Den ekonomiska tillväxten ger dock även i år förutsättningar för en fortsatt reformverksamhet på olika områden. Det förtjänar också att understrykas att alla poster i budgeten inte har samma realekonomiska verkningar. En utbyggnad av exempelvis kommunikationsväsendet, den exportfrämjande verksamheten och kreditstödet till den mindre företagsamheten kan således mycket väl förenas med kravet på en stram finanspolitik.

Budgetunderskottet för budgetåret 1971/72 kan som redan framhållits väntas öka inte obetydligt i förhållande till vad som anges i finansplanen till följd av bl. a. ökade statstjänarlöner. Detta inskräper ytterligare nödvändigheten av att riksdagens utgiftsprövning blir restriktiv, särskilt med hänsyn till pris- och kostnadsutvecklingen och de krav på den ekonomiska politiken, som ett återställande av utrikesbalansen ställer.

Om det . . . (utskottets text s. 18, sjunde stycket) . . . i statsbudgeten.

Hemställan. Under åberopande av det anförda hemställer utskottet

1. att riksdagen
  - a. beträffande utredning om inrättande av ett ekonomiskt-socialt råd med uppgift att belysa de samhällsekonomiska problemen med bifall till motionen nr 566, såvitt nu är i fråga, hos Kungl. Maj:t anhåller om utredning i enlighet med vad utskottet anfört,
  - b. beträffande överläggningar rörande den ekonomiska politiken och stabiliseringspolitiska konferenser i anledning av motionerna nr 562, 565 och 566, samtliga såvitt nu är i fråga, som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört,

2. beträffande en översyn av systemet med emissionskontroll och i övrigt metoderna för styrning av kreditmarknaden i konjunkturpolitiskt syfte i anledning av motionen nr 562, såvitt nu är i fråga, som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört,
3. beträffande uttalande av riksdagen om omedelbara åtgärder för att åstadkomma en lättnad på kreditmarknaden med bifall till motionen nr 562 och i anledning av motionen nr 565, båda såvitt nu är i fråga, som sin mening uttalar att åtgärder måtte vidtas för att åstadkomma en lättnad på kreditmarknaden i enlighet med vad utskottet anfört,
4. beträffande Sveriges Investeringsbanks AB verksamhet i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionen nr 562, såvitt nu är i fråga, som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört beträffande upplåning utomlands och Investeringsbankens uppgifter i samband därmed,
5. beträffande de allmänna riktlinjerna för den ekonomiska politiken och för statsregleringen i anledning av vad som förordats i statsrådsprotokollet och med bifall till motionerna nr 562 och 565, båda såvitt nu är i fråga, som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört.”

